

Geliş Tarihi / Received: 12/05/2024 Kabul Tarihi / Accepted: 10/06/2024

**MİLLET KÜTÜPHANESİ ALİ EMİRİ
KOLEKSİYONU MNZ. 579
NUMARALI ŞİİR MECMUASININ
KLASİK TÜRK EDEBİYATI
ARAŞTIRMALARINA KATKILARI**

**CONTRIBUTIONS OF THE POETRY
COLLECTION REGISTERED AT THE
NATIONAL LIBRARY AT MNZ.
NUMBER 579 TO CLASSICAL
TURKISH LITERATURE RESEARCH**

Dr. Mahmut CAMCI
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
E-posta: cmcmahmut@gmail.com
Orcid: 0000-0002-1358-3837

Öz

Klasik Türk Edebiyatı geleneğinde önemli bir yere sahip olan mecmua derleyiciliği içerisinde şiir mecmualarının müstesna bir yeri bulunmaktadır. Türk edebiyatı için taşıdığı diğer önemli özellikleri yanında şiir mecmuaları, edebiyat tarihinde adı geçmeyen şairlerin yahut tanınmış şairlerin yayımlanmış divanlarında yer almayan şiirlerini içermeleri ve derleyen şahsın ve dönemin şiir zevkini ve edebi tercihlerini göstermesi bakımından da dikkate değer kaynaklardır. Biz de bu çalışmada, doktora çalışması kapsamında metnini incelediğimiz bir mecmuanın edebiyat tarihine sağlayacağı katkılar bakımından önemli olduğunu düşündüğümüz muhtevasına dikkat çekeceğiz. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Mnz. 579 numarada "Mecmua-i Eş'âr ve Gazeliyât" başlığıyla kayıtlı olan 212 varaklık bu şiir mecmuasının nüsha, tertip hususiyetleri ve genel muhtevasına değinildikten sonra, muhtevasının Klasik Türk Edebiyatı araştırmalarına katkısına değinilmiştir. Bu bağlamda mecmuada yer alan şiirlerin yayımlanmış divanlarla karşılaştırılmasıyla tespit edilen okuma yanlışlıklarına, mecmuada şiirleri bulunduğu halde biyografik kaynaklarda herhangi bir kaydına rastlanmayan şairlere ve bu mecmuada şiirleri bulunan şairlerin yayımlanmış divanlarında bulunmayan şiirlerine işaret edilmiştir. Çalışmanın kapsamını aşmaması düşüncesiyle, bu mecmuanın özellikle şiirlerdeki kelime farklılıklarıyla ilgili yönünü izah ederken ilgili bütün örneklerine yer verilemeyeceğinden bazı önemli örneklerine işaret edilmesiyle yetinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, AE Mnz. 579, edebiyat tarihi, klasik Türk edebiyatı.

Abstract

Poetry anthologies hold a distinguished position within the manuscript compilation tradition, which occupies a significant role in the classical Turkish literary heritage. In addition to their other important features for Turkish literature, poetry collections (*mecmuas*) are also noteworthy sources in that they contain poems of poets who are not mentioned in the history of literature or poems that are not included in the published divans of well-known poets, and they show the poetry taste and literary preferences of the compiler and the period. In this study, we will draw attention to the content of a journal we have examined within the scope of a doctoral thesis, which we believe is significant in terms of its contributions to the history of literature. After mentioning the copy, arrangement and general content of this 212-leaf poetry collection, registered under the title "Mecmua-i Eş'âr ve Gazeliyat" at number Mnz. 579 in National Library Ali Emiri Collection, the contribution of its content to Classical Turkish Literature research is mentioned. In this context, attention has been drawn to the reading errors identified by comparing the poems in the journal with published divans, the poets whose

poems are found in the journal but have no records in biographical sources, and the poems of poets found in this journal that are not included in their published divans. In order not to exceed the scope of the study, while explaining the aspect of this collection, especially regarding word differences in poems, all relevant examples cannot be included, so it is sufficient to point out some important examples.

Keywords: Collection, mecmua, AE Mnz. 579, history of literature, classical Turkish literature.

GİRİŞ

Klasik Türk Edebiyatının önemli kaynaklarından biri olan mecmuaların içine muhtelif derleme eserleri giriyorsa da edebiyat tarihi için esas öneme sahip olanlar şiir mecmualarıdır. Şiir mecmualarında diğer kaynaklarda adı geçmeyen şairlerin şiirlerini bulmak veya tanınmış şairlerin yayımlanmış divanlarında bulunmayan şiirlerine denk gelmek her zaman ihtimal dâhilindedir. Mecmualarda şairlerin hayatlarıyla ilgili önemli bilgileri yakalama imkânı olduğu gibi, belli kişiler tarafından toplanan mecmualarda söz konusu şahsın ve dönemin şiir zevki ve edebi tercihlerine dair veriler de tespit etmek mümkün olmaktadır.

Mecmuaları önemli ve değerli kılan temel unsurlara dikkat çeken M. Fatih Köksal, mecmualarda kaynaklarda adı geçmeyen şair ve yazarlara ve şairlerin divanlarında bulunmayan şiirlerine rastlamanın ve varlığı bilindiği halde nüshası tespit edilmeyen eserlerle karşılaşmanın mümkün olması, mecmualarda bilinmeyen veya kullanılmayan nazım şekilleri, örneği görülmeyen kafiye tipleri, farklı bend yapıları, kullanımına rastlamadığımız aruz kalıpları, yeni türler vd. örneklerle karşılaşmanın mümkün olması gibi faydaları üzerinde durmaktadır. Ayrıca özelden şiir mecmualarının, genelde de bütün mecmuaların yukarıda sayılan fayda ve önemlerinin tek tek ve birbirinden bağımsız olarak incelediğinde çok fazla bir anlam ifade etmeyeceğini de dikkatlere sunarak aynı dönemde derlenmiş yüzlerce mecmuanın taranmasından ortaya çıkacak manzaranın devrin müşterek anlayış ve zevkini ortaya dökeceğini belirtmektedir. (Köksal, 2012).

Bu çalışmaya konu olan “Mecmua-i Eş’âr ve Gazeliyât” başlıklı mecmua da söz konusu açılardan önemli bir muhtevaya sahiptir. Bu çalışma, Klasik Türk Edebiyatı tarihine ve mecmua çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlayarak söz konusu mecmuanın muhtevasına dikkat çekmektedir. Aşağıda bu mecmuanın genel özelliklerine değinildikten sonra mecmuada şiirleri bulunan şairlerin yayımlanmış divanlarının karşılaştırılmasıyla elde edilen sonuçlara ve bunların Klasik Türk edebiyatı tarihine sağladığı katkılara işaret edilecektir.

Bu mecmuanın metni tarafımca İstanbul Üniversitesi’nde Prof. Dr. Mücahit Kaçar danışmanlığında tamamladığım “Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu MNZ 579 numaralı şiir mecmuası (Metin–inceleme)” başlıklı bir doktora tez çalışmasında incelenerek neşredilmiştir. Söz konusu tez çalışmamızda bu mecmuanın

farklı bölümlerinde yer alan şairlerle ilgili ayrıntılı değerlendirme, notlandırma ve kaynaklara göndermeler mevcuttur. Bu çalışmada ise amacımız, tez metnimizde dağınık olarak yer alan bu bilgileri aşağıda derli toplu başlıklarla bir arada değerlendirerek bu mecmuanın Klasik Türk edebiyatı tarihine sağladığı katkılara işaret etmek olduğundan bu tür bilgilere ve değerlendirmelere girilmeden doğrudan çalışmanın amacına yönelik tespitler sunulmuştur.

1. Mecmuanın Nüsha, Tertip ve Muhtevâ Hususiyetleri

Söz konusu mecmua, farklı nazım şekillerinde kaleme alınmış Türkçe ve Farsça şiirler içermektedir. Kim tarafından ve hangi tarihte derlendiği belli olmayan bu mecmua, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Mnz 579 numarada “Mecmua-i Eş’âr ve Gazeliyât” başlığıyla kayıtlıdır. 212 varaktan oluşan mecmuanın her bir sayfasında 15 satırda ve bazen de sayfa kenarlarında talik hatla şiirler kaydedilmiştir. Tertip tarihi bilinmeyen mecmuadaki tarih manzumelerinin günümüze en yakın tarihli olanı Tirânî El-Hâc Edhem Bey’in İşkodra Mutasarrıflığı yapmış olan Şerîfî Mustafa Paşa’nın oğlu Mahmûd Paşa’nın doğumu için kaleme aldığı 1240 tarihli şiirdir. Hicri 1240 yılı Milâdî 1824-25 yıllarına denk geldiğine göre, bu mecmuanın bu yıllardan sonra tertip edildiği ortadadır. Söz konusu tarih manzumesi dışında mecmuanın tertip tarihine dair başka bir ipucu yoktur.

Çeşitli nazım şekillerinden oluşan bu mecmuanın mürettibi, aynı türleri bir arada vermeye çalışmıştır. Tahmis, müseddes, müstezad, gazel, kıt’a, mülemma, metali ve müfretlerden oluşan mecmua, “der-beyân-ı Tahmîsât” bölümüyle ve “Tahmîs-i Nâbî be-Zebân-ı Nefh-i Vücûd” başlığı ile başlamaktadır. Mecmuada Sâib-i Tebrîzî, Molla Câmî, Örfî ve Feyzî yanında Neşâtî ve Enveri gibi şairlerin Farsça şiirlerine yer verilmiştir. Tür bakımından çeşitlilik gösteren bu mecmuada her bir türün altında dinî tasavvufî ve lirik şiirlerin yanında ahlakî bakımdan hoş görülemeyecek şiirlere de yer verildiği görülmektedir.

Mecmuada 220 şairin şiirleri mevcut olup bu şairlerden 26’sı Farsça şiir yazmıştır. Mecmuada en fazla şiiri bulunan şair Nâbî’dir. Nâbî’nin şiirlerini Şeyh Galib, Pertev Paşa, Fuzûli, Kâni, Hayreti, Sünbül-zâde Vehbi, İzzet Molla, Sâbit, Râsid, Arpaeminizâde Sâmi, Fıtnat Hanım ve İbrahim Hakkî’nin şiirleri takip etmektedir. Mecmuada her devrin önemli şairlerine ve nazım şekillerinin de hemen hepsine yer verildiğini görmekteyiz. Mecmuada yer alan tüm şairleri ve şiirlerini topluca gösteren tablo yukarıda söz ettiğimiz tezimizde yaklaşık 90 sayfa tuttuğundan biz bu çalışmada mecmuanın muhtevâsına işaret etmek ve aşağıda işaret edeceğimiz hususlara araştırmacıların dikkatini çekmekle yetiniyoruz. Bu makaledeki izahlarda belirtilen şiir numaraları, tezimizde mecmuanın metnini neşrederken kullandığımız şiir numaralarını göstermektedir.

2. Mecmuanın Muhtevasının Klasik Türk Edebiyatı Araştırmalarına Katkısı

2.1. Kaynaklarda Bulunmayan Şairler

Bu mecmuada şiirleri bulunan şairlerin hepsi hakkında biyografik kaynaklarda araştırmalar yapılmıştır. Mecmuada kaynaklarda hayatları hakkında çok az malumat bulunsa da eserleri zikredilmeyen Derviş Paşa, Dîdâr, Âşıkî, Ârifî ve Câvid gibi bazı şairlerin şiirlerine yer vermesi bakımından değerli olduğu gibi kaynaklarda haklarında herhangi bir kayda rastlanmayan bazı şairlerin şiirlerini de içermektedir. Bu hususla ilgili tespitlerimiz şunlardır:

• Mecmuadaki 573. şiir *Müfred-i Ahbâbî* başlığıyla kaleme alınmış bir müfreddir. Kaynaklarda Ahbâbî mahlaslı kişi hakkında bir bilgi elde edemedik.

• Mecmuadaki 19 numaralı şiir Nûrî'nin bir gazeline yazılmış 7 bentlik *Tahmîs-i Hayf Efendi* başlıklı bir şiirdir, ancak tezkirelerde de Hayf Efendi mahlaslı bir şair hakkındabilgi yoktur.

• Mecmuadaki 452. şiir *Nazîre-i Şeyhü'l-İslâm Lezîz Efendi* başlığı ile kaleme alınmış bir müfreddir. Kaynaklardan Lezîz mahlaslı şeyhüislâmın kim olduğuna dair bilgiye erişilememiştir.

• Mecmuada Mahmud mahlası ile yazılmış üç şiir bulunmaktadır. Bunlardan ilki *Tahmîs-i Mahmûd Muhsin Beg Berây-ı Gazel-i Nedîm-i Kadîm* başlığı ile kaleme alınmıştır. İkinci şiir *Muhammes-i Akçahisârî Kaplan Paşa-zâde Mahmûd Muhsin Beg* başlığını taşıyan 7 bentlik bir muhammes-i müzdevictir. Üçüncü şiir, *Muaşşer-i Cenâb-ı el-Hâc Mahmûd Muhsin Beg Müştereken bâ-İbrâhîm Fehmî Beg* başlıklı bir muaşşer-i mütekerrirdir. Kaynaklarda bu üç şiirin sahibi olan Mahmud Muhsin Bey adlı biri tespit edilememiştir.

• Mecmuadaki 341. şiir, Yehûdî mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmış beş beyitlik bir müseddes-i mütekerrirdir. Kaynaklarda Yehûdî mahlaslı bir kişi yer almamaktadır.

2.2. Yayımlanmış Divanlarda Bulunmayan Şiirler

Bu mecmuada şiirleri bulunan şairlerin divanları ile mecmuadaki şiirleri karşılaştırıldığında bazı şiirlerin bu divanlarda bulunmadıkları görülmüştür. Bu şiirler, benzer mahlasları taşıyan şairlere de ait olabilir. Biz bu çalışmada, mecmuada herhangi bir mahlasla yer alan şiirleri öncelikle bu mahlası taşıyan ve şiirleri neşredilen şairlerin eserlerinde aradığımızda söz konusu neşirlerde bu şiirlerin bulunmaması halinde bu duruma işaret ettik. Aşağıda bunların bazılarını işaret edilmiştir.

• Mecmuada Antepli Aynî'ye ait 6 şiir bulunmaktadır. Bunlardan ikisi müstezad biri Farsça kıt'a ve dördü Türkçe kıt'a şeklinde yazılmıştır. Bu şiirlerden 467 ve 469 numaralı şiirler Antepli Aynî divanında bulunmamaktadır (Aksoy, 1997).

•Mecmuadaki üç yüz kırk sekizinci şiir Çeşmî tarafından kaleme alınmış 5 bentlik bir müseddes-i mütekerrirdir. Çeşmî Gelibolulu Mustafa Âlî'nin diğer mahlasıdır. Söz konusu müseddes, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin yayınlanan divanında yer almamaktadır (Aksoyak, 2018).

•Mecmuada 1 müseddes-i mütekerrir, 1 kaside ve 3 gazeli bulunan Enderunlu Fâzıl'ın iki farklı divan neşrinde de bu mecmuadaki 179 numaralı şiir bulunmamaktadır (Yanartaş, 1997; Beyhun, 2021).

•Fehim-i Kadîm'in bu mecmuada bulunan 83. nolu kasidesi Divân'ında yer almamaktadır (Üzgör, 1991).

•Mecmuada Fıtnat Hanım'a ait olarak gösterilen 378. numaralı şiir, şairenin divanının iki farklı neşrinde de bulunmamaktadır (Çeçen, 1996; Azaklı, 1998).

•Mecmuadaki on üç numaralı şiir Hayrî tarafından Fuzûlî'nin divanında yer alan meşhur bir gazeline yazılmış beş bentlik tahmis olup bu şiir yayınlanan Hayrî Divânı'nda yer almamaktadır (Şener, 1999).

•Nedîm'in bu mecmuada bulunan 244 ve 245 numaralı gazelleri, Nedim Divânı'nda yer almamaktadır (Macit, 1997).

•Mecmuada Pertev'e ait 42, 72, 445 ve 636 numaralı şiirler, divanda bulunmamaktadır (Ulucan, 2005).

•Mecmuada Râgıb'a ait 450. numaralı şiir şairin divanında bulunmamaktadır (Demirbağ, 1999).

•Şiir mecmuasında bir terci-i bent, bir terkîb-i bent ve bir gazeli bulunan Rûhî'nin divanında 117 numaralı terci-i bent bulunmamaktadır (Ak, 2001).

•Mecmuadaki 192 numaralı bir gazel naziresi ve 581, 583, 584 ve 585 numaralı müfredleri bulunan Bosnalı Sâbit Divânı'nda bu şiirler bulunmamaktadır (Karacan, 1981).

•Mecmuada Sünbülzâde Vehbî'ye ait olan ve Râşid'in bir gazeline yazılan 69 numaralı tahmis Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda bulunmamaktadır (Yenikale, 2011).

•Şeyh Gâlib'in mecmuada bulunan 486, 493, 2464, 2465, 2466 ve 1467 numaralı müfredleri üç divan neşrinde de bulunmamaktadır (Gürer, 1993; Kalkışım, 2003; Okçu, 2014). Bu vesileyle önemine binaen Şeyh Gâlib'le ilgili bir hususa daha işaret etmek isteriz. 18. yüzyılda yaşayan ve hayatının büyük bölümünü İstanbul'da geçiren Nedret, şair tezkirelerinde yer almayan ve tersane eminliğinde kâtip olduğu tahmin edilen bir şair olup bize ulaşan tek eseri divançesidir (Kütük: 2017). Şiirlerinde Nedim'in etkisi görülen Nedret'in de bu mecmuada bir şiiri bulunmaktadır. Mecmuada 153 numaralı bu şiir, Nedret'in divanında bulunmamaktadır. *Gazel-i*

Nedret Der-Medh-i Dîvân-ı Hazret-i Şeyh Gâlib başlıklı bu şiir, Şeyh Gâlib divanı övgüsünde yazılmış bir gazeldir.

Gazel-i Nedret der-Medh-i Dîvân-ı Hazret-i Şeyh Gâlib

(Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün)

Bu dîvân-ı letâfet-ihtivâ dîvân-ı Gâlibdür
Sühan mülkinde gûyâ mensî-i refâra râgıbdur

O rütbe cezbe-bahş-ı ehl-i dildür nazm-ı dil-sûzı
Çü mıkânâtis âhen-dilleri ikrâra câzibdür

Göreydi rif'at-i nazmın Nizâmî dirdi bu Gâlib
Beni tâ'ib ider şî're bu vâdîde bu sâhibdür

İder hall-i rümûz-ı Mesnevî her lafz-ı rengîni
Meger kim nâzımı ma'nîde Monlâ'ya musâhibdür

Uçursam n'ola Nedret Gâlibün dîvân-ı 'irfânın
Hakîkat 'âleminde çâr bâğ-ı şevke sâhibdür

2.3. Anlama Bağlı Okuyuş Farklılıkları

Mecmuada yer alan şiirler, yayımlanmış divanlarla karşılaştırıldığında bu mecmuadaki bazı okuyuş şekillerinin daha anlamlı olduğu, böylece neşredilmiş şiirlerdeki anlama bağlı yanlışlıkların giderilebileceği görülmüştür. Aşağıda bunlardan birkaçına işaret edilmiştir.

• Mecmuada *Tahmîs-i Kânî Berây-ı Gâzel-i Nûrî Beg* başlıklı 76 numaralı şiirin Kânî Divanı'nda (Yazar, 2020: 147) "cell-i temennâyı dârdan" şeklinde bize göre hatalı okunan mısraının ve aynı bendde "âteş-i şân-ı 'ışk" şeklindeki kelime grubunun mecmuada bulunan aşağıdaki şekilleriyle okunduğunda daha anlamlı olduğu görülmektedir:

Eyler güsiste hayli temennâyı dârdan
Pâyin ider keşîde reh-i i'tibârdan

'Ulvî-mizâc olur imiş âteş-feşân-ı 'ışk
'İşkuñ tenezzülün bulamaz ser-keşân-ı 'ışk

Mecmuadaki yer alan 91. numaralı şiir, Bosnalı Sâbit Divânı'nda (Karacan: 1981) da yer alan bir kasidedir. Kasidenin aşağıdaki beytinde geçen "fişekler" kelimesi yayımlanan divanda "çiçekler" olarak yer almaktadır. Fakat anlam ve hayal dünyası açısından fişekler kelimesi daha uygundur. Sâbit'in bu kasidesi mecmuada yer alan haliyle anlam kazanmıştır. Yine aynı kasidedeki 82. beyitte geçen "merhamet" kelimesi divanda "rahmet" olarak neşredilmiştir. Fakat rahmet şeklinde okunduğunda vezne

uymamaktadır. Mecmua vasıtasıyla beytin anlamına katkı olmasa da beyitteki vezin aksaklığı giderilmiştir.

Ne âteş-pâ vü çâpük-dest olur gerdûn ki encümden
Şerer-pâş âsümân-peymâ fişekler eylemiş peydâ

Hudâvendâ şefî'ü'l-müznibînâ merhamet eyle
Siyeh-rû bir kulundur Sâbit-i âşüfte vü şeydâ

Şeyh Gâlib'in bu mecmuanın 187 numarada yer alan gazelinin son beytinin ilk mısraı, yayımlanmış divanda farklıdır. Yayımlanmış divanda

Çokdan sevâd-ı kalb-i harâbına Gâlib'ün
İtmez neşât 'ubûr ne 'âlemedür 'aceb (Gürer, G. 20/7)

şeklindeki beytin ilk mısraı bu mecmuada "Bu reh-güzâr hâne-i kalbine Gâlibün" şeklindedir. Bu bağlamda yine Gâlib Divanı'nda

Yağmaya virdi sabrumu bir bî-amân amân
Oldı hevâ-yı 'ışk ile hâlüm yamân amân (Gürer, G. 267/1)

şeklindeki beyitte geçen "bir bî-amân" yerine mecmuada "bir şûh amân" ifadesi geçmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmayla, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Mnz. 579 numarada kayıtlı *Mecmu'a-i Eş'âr ve Gazeliyât* başlıklı şiir mecmuasının Türk edebiyatı tarihine muhtemel katkılarına işaret edilmiştir. Mecmua, kaynaklarda hayatı hakkında bilgi bulunan fakat gerek şairlikleri hakkında bilgi olmayan gerekse de eserlerinden hiç bahsedilmeyen Derviş Paşa, Dîdâr, Âşıkî, Ârifî ve Câvid gibi şairlerin edebi kişilikleri ve üslupları hakkında ipuçları sunmaktadır. Ayrıca hayatları ya da eserleri hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanmayan şairler hakkında bizlere malumat sunması, mecmua çalışmalarının Klasik Türk edebiyatı tarihinin ortaya konulabilmesi açısından gereğini ve önemini vurgulamaktadır.

Mecmuadaki her bir şiir daha önce neşir dünyasına kazandırılan metinlerin yeni bir nüshası niteliğindedir. Bu açıdan çalışmamızda bazılarına işaret ettiğimiz şiir örneklerinde görüldüğü gibi Kâni, Bosnalı Sâbit, Şeyh Galib, Bağdatlı Rûhî, Pertev ve Nâbî gibi daha önceden divanları yayımlanmış şairlerin şiirlerinde bulunan anlam eksikliklerini ve okuma hatalarını mecmuadaki şiirler vasıtasıyla düzeltme imkânı elde etmiş bulunmaktayız.

Mecmuadaki şiirler daha önce yayımlanmış divanlardaki hata ve eksikliklerin düzeltilmesini sağlamanın yanı sıra divanlarda yer almayan beyitleri de içermesi bakımından divan metinlerini besleyerek Klasik Türk edebiyatı metinlerine katkı

sunmaktadır. Bu tespitlerden hareketle, mecmuaların eski Türk edebiyatı açısından oldukça önemli kaynaklar olduğu görüşünün doğruluğu tanıttığımız mecmua vesilesiyle bir kez daha ortaya konmuştur. Çalışmamıza konu edilen bu mecmuada Türk edebiyatı tarihi hakkında tespit ettiğimiz ve bu çalışmada varlığına işaret ettiğimiz hususların bundan sonraki akademik çalışmalara katkı sağlamasını umuyoruz.

KAYNAKÇA

Ahdî (2005). *Gülşen-i Şu'arâ*. (haz. Süleyman Solmaz). Ankara: Atatürk Kültür Merkez Başkanlığı Yayınları.

Ak, Coşkun (2001). *Bağdatlı Rûhî Divanı (Karşılaştırmalı Metin) 1-2*. Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Aksoy, Fatma Yaşar (1997). *Ayntablı Aynî Divanı*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Aksoyak, İ. Hakkı (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı*. Ankara: AKM Yayınları.

Akün, Ömer Faruk (1991). "Fıtnat Hanım". *İslam Ansiklopedisi*. C. 13. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 39-46.

Arslan, Mehmet (2003). *Leylâ Hanım Divânı*. Akçağ Yayınları.

Arslan, Ömer (2013). *Ubeydî Divânı (Metin ve İnceleme)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Âşık Çelebi (2010). *Meşâirü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. C. 3. (haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları. s. 1187-1193.

Aydiner, Mesut (2007). "Râgıb Paşa". *İslam Ansiklopedisi*. C. 34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 403-406.

Azıklı, İmran (1998). *Zübeyde Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beyhun, Esra (2021). *Enderunlu Fâzıl Divanı (Metin-İnceleme)*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Dini Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bursalı Mehmed Tahir (H. 1333). *Osmanlı Müellifleri I-II*. İstanbul: Matbaa-i Amire.

Camcı, Mahmut (2022). *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu MNZ 579 numaralı şiir mecmuası (Metin – İnceleme)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Çeçen, Halil (1996). *Fitnat Hanım Hayatı, Sanatı ve Divanı(İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirbağ, Ömer (1999). *Koca Ragıp Paşa ve Dîvân-ı Ragıp*. Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürbüz, Mehmet (2012). "Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. İstanbul: Turkuaz Yayınları.

Gürer, Abdülkadir (1993). *Şeyh Gâlib Divanı: İnceleme-Metin*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalkışım, M. Muhsin (2013). *Şeyh Galib Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karacan, Turgut (1981). *XVII. Yüzyıl Şairlerimizden Sâbit ve Edisyon Kritikli Divan Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Kılıç, Atabey (2012). "Mecmua Tasnifine Dair". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. (haz. Hatice Aynur vd.). İstanbul: Turkuaz Yayınları.

Kınalızâde Hasan Çelebi (1989). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. C. 2. (haz. Aysun Eyduran Sungurhan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Köksal, M. Fatih (2012). "Şiir Mecmûalarının Önemi ve 'Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. (haz. Hatice Aynur vd.). İstanbul: Turkuaz Yayınları.

Küçük, Sabahattin (1995). "Enderunlu Fâzıl". *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 188-189.

Kütük, Rifat (2017). *Nedret Divanı*. Erzurum: Fenomen Yayınları.

Macit, Muhsin (1997). *Nedim Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Okçu, Naci (2014). *Şeyh Galip Divanı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Sâlim Efendi (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. (haz. Prof. Dr. Adnan İnce). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Şener, Hasan (1999). *Hayrî: Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Divan'ının Tenkitli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Tanyeri, M. Ali (1981). *Hayretî, Dîvan (Tenkidli Basım)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tuman, Mehmet Nail (2001). *Tuhfe-i Nâili (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*. C. II. (haz. Cemal Kurnaz- Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Ulucan, Mehmet (2005). *Muvakkit-zâde Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*. Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Üzgör, Tahir (1991). *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divan'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kültür Merkezi Yayınları.

Yanartaş, Yusuf (1997). *Enderunlu Fazıl Divanı, Edisyon Kritik, İndeks ve İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Yaşar Aksoy, Fatma (1997). *Ayntablı Aynî Divanı*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazar, İlyas (2017). *Kâni Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55833,3-kani-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 06.09.2020).

Yenikale, Ahmet (2011). *Sümbülzâde Vehbî Divanı*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.